

AKADEMIYALIQ LICEYLERDE IBRAYIM. YUSUPOV DÓRETIWSHILIGIN OQÍTÍW

Darmenov Allayar Abdilxaq uli

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı tayanış doktorantı

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12570469>

Annotaciya. Xalıq shayırı Ibrayım Yusupov dóretiwshiligin bilimlendiriw tarawınıń barlıq basqışlarında úyreniwge boladı. Maqalada Qaraqalpaqstan Respublikasınıń akademiyalıq liceylerinde shayırdıń ómiri hám dóretiwshiliginin oqıtılıw barısı haqqında sóz etiledi.

Gilt sózler: Shayır Ibrayım Yusupov, sabaqlıq, ádebiyat, bilimlendiriw standartı, saat sanı, poeziya, licey.

TEACHING THE CREATIVITY OF IBROYIM YUSUPOV IN ACADEMIC LYCEUMS

Abstract. National poet Ibrayim Yusupov's work can be studied at all levels of education. The article will talk about of the poet's life and work in the academic lyceums of the Republic of Karakalpakstan.

Key words: Poet Ibrayim Yusupov, textbook, literature, educational standard, number of hours, poetry, lyceum.

ПРЕПОДАВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА ИБРАИМА ЮСУПОВА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ЛИЦЕЯХ

Аннотация. Творчество народного поэта Ибраима Юсупова можно изучать на всех уровнях образования. В статье будет рассказано о жизни и творчестве поэта в академических лицеях Республики Каракалпакстан.

Ключевые слова: Поэт Ибраим Юсупов, учебник, литература, образовательный стандарт, количество часов, поэзия, лицей.

Qaraqalpaqstan xalıq shayırı Ibrayım Yusupovtıń ómiri hám dóretiwshiligi barlıq bilimlendiriw basqışlarında eń kóp oqıtılatuǵın temalardan biri. Akademiyalıq liceylerde de shayırdıń ómirine, onıń lirikalıq qosıqlarına hám birneshe iri kólemli poemalarına keń orın beriledi.

Búgingi kúnde akademiyalıq liceylerde oqıw dáwiri eki jıllıq etip belgilengen. Qaraqalpaqstanda eki licey oqıwshı jaslarǵa tálim-tárbiya berip kelmekte. Olar Ájiniyaz atındaǵı NMPI janındaǵı akademiyalıq licey hám Berdaq atındaǵı QMU janındaǵı akademiyalıq licey. Bul eki liceyde de tilekke qarsı arnawlı ádebiyat sabaqlıǵı ele islenbegen. Ulıwma bilim beriw mektepleriniń 10 hám 11-klasları ushın arnalǵan sabaqlıqlarınan paydalanıladı. Maqalamızda

tiykarınan Ájiniyaz atındaǵı NMPI janındaǵı akademiyalıq liceydiń 2-kurs Shet tilleri qánigeliginde oqıtılatuǵın Ádebiyat pání boyınsha sóz etemiz. Liceydiń qánigelestirilmegen toparlarında shayır I. Yusupov ómiri hám dóretiwshiligine tek te eki saat (bir sabaq) berilgen. Al, Shet tilleri qánigeliginde bolsa bir ǵana I. Yusupov ómiri hám dóretiwshiligin úyreniwge 14 saat ajratıladı.

1. I. Yusupovtıń ómiri hám dóretiwshiligi.
2. I. Yusupovtıń lirikası.
3. I. Yusupovtıń «Búlbil uyası», «Joldas muǵallım», «Gilemshi hayal haqqında haqıyqatlıq» poemalarınń syujetlik qurılısı.
4. «Aktrisanıń ıǵbalı», «Dala ármanları» poemalarınń syujetlik qurılısı.
5. «Tumaris», «Máńgi bulaq» poemalarınń syujetlik qurılısı.
6. «Shetkeridegi xata», «Watan topıraǵı» poemalarınń syujetlik qurılısı.
7. Ámeliy jumıs (I. Yusupov dóretiwshiligi boyınsha).

Usı berilgen 7 tema dawamında oqıwshılar shayır poeziyasın tereńirek úyreniwge tırısadı, poemalarınń mańızın shaǵıwǵa háreket etedi. Álbette, shayırdıń “Seydan ǵarrınıń gewishi” atlı prozalıq shıǵarması da belgili. Bul haqqında oqıtıwshı 1-temada toqtalıp ótiwine boladı. 2-temada shayırdıń lirikasına kewil bólinedi. Usı orında oqıtıwshı-pedagogtan teoriyalıq bilim de talap etiledi. Lirika degen ne, onıń túrleri qanday, qaraqalpaq ádebiyatında lirikanıń qanday úlgileri bar qusaǵan sorawlarǵa juwap beriwge tayar bolıw kerek. Oqıwshı kópshilik aldında sóz sóylewden, soraw beriwden qısınıw múmkin. Sonlıqtan, soralmasa da bul tuwralı aldın ala aytıp ótiw pedagogqa qosımsha juwapkershilik júkleydi.

Akademiyalıq liceydiń 2-kursında oqıp atırǵan oqıwshınıń jası ortasha 17,18de boladı. Bul jastaǵı oqıwshılardı sabaq barısında ápiwayı metodlar menen sabaqqa qızıqtırıw biraz qıyın. Jańa keleshekke qádem taslap atırǵan, oy-pikiri tiykarınan joqarı oqıw ornına tabıslı kiriwde bolǵan bul jaslardı ádebiyat pánine qızıqtırıwdıń mashaqatı óz aldına. Mektepte pánge qızıǵıwshılıqtıń tırnaǵı qalanǵan bolsa onsha qıyınshılıq tuwdırmawı múmkin. Biraq kerisinshe bolǵanda pedagogtan óz ústinde eki ese kóp islew talap etiledi. Shayırdıń lirikalıq qosıqları (2-tema) haqqında ayılǵanda olarǵa kóbirek jiger baǵıshlawshı qosıqlarınan paydalanıw orınlı. Máselen:

Jaslıq ómiriń jazılmaǵan bir dástan,
 Jaz jaqsılap bir sózin de buzbastan,
 Mına sózdi yaddan shıǵarma haslan:
 Jaslıq saǵan beriledi bir iret. (“*Tasqın bolıp aǵıp ót*”)

Keyingi temalarda shayırdıń poemalarınń syujetlik qurılıslarına toqtalınadı. Temalardıń atamasına itibar qaratatuǵın bolsaq, ondaǵı toǵız poemanıń da tek syujetlik qurılısına ǵana názer

awdariladi. Olardıń ideya-tematikası, janrı, shıǵarmadaǵı obrazlılıq, qaharman hám personajlar karakteri, kórkemlew súwretlew quralları qusaǵan áhmiyetli máselelerge orın berilmegen. Durıs, usı poemalardıń ózin oqıp, syujetin túsiniw, ańlap jetiwdiń ózi de úlken gáp sıyaqlı. Sebebi 3-temada shayırdıń 3 poeması, 4,5,6-temalarda 2 poeması birden ótıledi. Poeziya tili menen, yaǵnıy qosıq qatarları menen jazılǵan keń kólemlı syujetlik shıǵarmanı aldın oqıp úyrenbegen oqıwshıǵa úyretiw ańsat emes. Biraq biz jańa bilimlendiriw standartlarına qabil etip atırız. Mámleketimizde bilimlendiriw tarawında jańa reformalar ámelge asıp atır. Respublikamızdaǵı hárbir mektep hám ondaǵı hárbir pán muǵallımı oqıwshı jaslarǵa reforma talap etken dárejede bilim hám tárbiya beriwdiń jolların qarastırırıw shárt¹. Sonlıqtan, oqıwshını qurı oqıw, qurı yadlaw sıyaqlı derlik absurd baǵdarlardan alıslatırız kerek. Ádebiyat sabaqlarında eń birinshi hám baslı wazıypa qaysı jasta bolıwına qaramastan oqıwshılardı kórkem shıǵarma oqıwǵa, oqıǵanın túsiniwge, túsingeni haqqında pikirlewge úyretiwden ibarat².

Máselen, “Aktrisanıń ıǵbalı” shıǵarması liro-dramalıq poema. Ol saxnalıq xarakterge iye. Ondaǵı Ábdiraman, Arıwxan sıyaqlı obrazlardıń ómirde óz prototipleri bar. Shıǵarmadaǵı geografıyalıq atamalar, kórkem súwretlew quralları da dıqqattan shette qalarlıq emes. Sonlıqtan, bir topardı birneshe kishi toparlarǵa bólip, birewine poemanıń syujetlik qurılısı, birewine ideyası, birewine kórkemligin bahalaw qusaǵan tapsırmalardı bergen maqul. Sonda ǵana oqıwshılar tolıqlay bolmasa da birneshe poema boyınsha túsiniwke iye boladı. Toparındaǵı oqıwshınıń túsindiriwinen soń qızıǵıwshılıǵı artıp, poemanı ózbetinshe oqıwǵa tırsadı.

Shayırdıń shıǵarmaların úyreniw boyınsha sońǵı sabaq ámeliy jumıs. Bunda dáslepki altı temada ótilgen maǵlıwmatlar qayta tákirarlanıp, qosımsha shayırdıń dóretiliwshiligi boyınsha ózbetinshe jumıs islew talap etiledi. Ol shıǵarma jumısı, esse, prezentaciya, videorolik hám t.b kóriniste bolıwı múmkin. Ulıwma I. Yusupov dóretiliwshiligi boyınsha 6 sabaq dawamında alǵan bilimlerin bir saatta ulıwmalastırıp ózgeshe tárizde bayanlaydı.

Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı akademiyalıq liceylerde xalıq shayırdı I. Yusupovtıń ómiri hám dóretiliwshiligin úyreniw boyınsha ajratılǵan saat sanları qanaatlandırırly dárejede. Biraq olardaǵı tema atlarına azıkem ózgerisler kirgiziw kerek dep esaplaymız. Sonıń menen birge liceyler ushın óz aldına qaraqalpaq ádebiyatı sabaqlıǵınıń baspa júzin kóriwi de kúttirip qoyılatuǵın máselelerden bolmawı kerek.

¹ Ө. Пахратдинов. Қарақалпақ әдебиятын оқытыўдың гейбир мәселелери. Нөкис. Билим. 1991. 3-б

² Q. Yöldosh, M. Yöldosh. Ózbek adabiyotini óqitish metodikasi. Tashkent. 2022. 6-b

REFERENCES

1. Э. Пахратдинов. Қарақалпақ әдебиятын оқытыудың гейбир мәселелери. Нөкис. Билим. 1991.
2. Q. Yóldosh, M. Yóldosh. Ózbek adabiyotini óqitish metodikasi. Tashkent. 2022.
3. Darmenov A. COMPANION POETRY FOR ALL LEVELS OF EDUCATION //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 172-174.